

KILDE KOHILA VANEMAST AJALOOST

Ei ole kahtlust, et praeguse Kohila alevi territooriumil elasid inimesed juba väga kauges minevikus. Selle kinnituseks on 1951. a. leitud kivikirves Keila jõe käärus olnud kartulipõllult. Ilmselt meelitasid kalarohke jõgi ja ulukeid täis metsad muistseid asukaid siia omale kodu rajama.

Rohkem nii varajasest asustusest tõendeid ei ole.

Hilisemad, aga juba dokumentaalselt tõestatud andmed Kohila kohta pärinevad Taani hindamisraamatust aastast 1241. Seal märgitud 24 suitsuga Kohila (Koyla) küla muistseks asupaigaks peab arheoloog Mati Mandel Kooli ja Tööstuse tänava tihedalt hoonestatud piirkonda.

Hindamisraamatu koostamise aegu kuulus Kohila Taani kuninga vasallile rüütel Helf Gutale. See oli sel ajal, kui taanlased vallutasid Põhja-Eesti ja endised Rävåla ning Harju maakonnad läksid 1238. a. nn. Stensby lepinguga Mõõgavendade Ordu käest taanlaste valdusse. Samal ajavahemikul moodustati ka Hageri kihelkond nimega Hakriz.

Tol ajal elas küla veel vanade tavade järgi. Välisvallutajad olid nõrgad oma võimu täielikuks maksmapanekuks ja hoidusid talupoegade võimaliku viha eest Tallinna kaitsvate müüride vahele.

Pärast Jüriöö ülestõusu müüs Taani kuningas Voldemar IV 1346. a. Põhja-Eesti Saksa Ordule, kes selle omakorda 1347. a. Liivi Ordule edasi müüs.

Feodaalid hakkasid põlistelt peremeestelt vägivaldselt võõrandatud maadele mõisaid rajama. 1422. a. rajati Adila (Atla) mõis, 1424. a. Angerja mõis, 1438. a. mainitakse jõesaarel asunud Kohila mõisa. Kohalikud elanikud kutsuvad seda paika veel tänapäevalgi vanamõisa mäeks.

18. sajandi esimesel poolel oli Kohila mõisa nimi veel Koyell. Peale selle on kasutatud teisigi nimevariante: Koil, Kohhila, Kapa-Kohila jt.

Kohila mõis kuulus Todwenite suguvõsale. Todwenitele kuulus ka naabruses asunud muistne Tõdva küla.

Todwenite nimi, aga mitte veri, kaob Kohilast, kui suguvõsa naispoolne esindaja Edda Todwen abiellub 1547. a. Virumaalt Idavere mõisast pärineva Moritz Wrangelliga. See Liivi sõjast Hans Wachtmeistri aadlilippkonnas osavõtnud kirju elukäigu mees asub lõplikult Kohilasse 1585. a.

Aasta hiljem toimunud revisjoni põhjal saame mõningase ülevaate mõisa valdustest. Sinna kuulusid 10 taluga Kohila küla, Kurdena (praegune Kurtna) küla kolme asustatud ja kahe Liivi sõja ajal tühjaksjäänud taluga ning kahe üksjalaga (tegid mõisale tööd ühe jalapäeva nädalas). Kaks üksjalga asusid Kukkemäel (ilmselt hilisem Kukepere). Eraldi on ära toodud Vilivere talu väikese veskiga, üksjalg Kerbsis (ilmselt Kärbse) ning Kulenas, vabade talupoegade pere Assenis (sellenimeline koht praegu teadmata). Vesiveskiga Kohilas ning kõrtsiga Tohisoomäel kuulus Kohila mõisale kokku 40 adramaad.

1662. a. eraldatakse Kohila küljest Kirdalu mõis, kuhu kuulus ka Kurtna küla. Samal ajal tekkis Kohilast eraldamise teel väike Männiku-Kurtna mõis. Et talupojad selles mõisas suhteliselt jõukal järjel olid näitab Mennicko-Curtena Toennisele püstitatud rõngasrist Hageri kiriku ees.

1620. a. rajati Lohu mõis, veidi hiljem 17. sajandi keskpaiku Tohisoo mõis.

Esmakordselt mainitakse Tohisood (Tois) külana juba 1241. aastal. Tohisoo mõisale kuulus ka Kohilast loodes (praegu Kohila kolhoosi maadel) asunud Kasuküla (1241. a. Kazwald), Saku küla (1561. a. Sacken) ja Tohisoo saunaküla.

Tohisoo mõis oli algselt puidust hoone ega erinenud oluliselt tavalisest talumajast. Alles hiljem ehitati korralikud kivist elu- ja abihooned. Tohisoo mõisa maad olid läbipõimunud Kohila mõisa valdustega. Nii asus Tohisoo küla, mis mõisale nime andis, tükk maad mõisasüdamest eemal, otse Kohila mõisamaade keskel. Sellest ajast tänaseni on Kohilas säilinud kaks Tohisood — üks külana Kiisa tee ääres, teine mõisapargina Tallinn-Viljandi maantee ääres.

1695.—1697. a. oli Eesti ajaloo suurim näljahäda. Suri umbes 70 000 inimest.

On teada, et 17. sajandi lõpus hävitati Kohila küla. Põhjuste kohta puuduvad kahjuks andmed.

17. sajandi lõpuks oli Kohilas 210 talupoega. Põhjasõja ja 1710. a. katku elasid neist üle ainult 58. Koduloomadest jäi alles 19 hobust, 10 härga ja 15 lehma.

Seoses katkuga on säilinud üks perekonnapärimus nüüd juba manalasse varisenud Vilivere peremehelt Priidik Kandilt. Pärimusest saame teada, et külmade tulekuga peatunud «must surm» Tohisoo ja Vilivere küla vahel. Vikatimehe tulekuks oldud valmis, kuid ta jäänudki tulemata. Ja Vilivere on püsinud tänaseni sama suguvõsa käes.

Kogu Hageri kihelkonnas jäi ellu ainult 794 inimest. Enne katku elas siin 3415 inimest.

1795. a. elas Hageri kihelkonnas juba 5616 inimest, neist 2819 meest ja 2797 naist.

Samal perioodil maamõõtja Dobermanni tehtud märkmetest leiame, et Kohila mõisal olid korralikud kivist härrastemaja ning kõrvalhooned, kahekäiguline kivist ja ühekäiguline puust veski. Kohalik kudumistöökoda kasutas veejõudu. Põletati viina nii Tallinna kui ka kohalike Kapa ja Härjaoja kõrtside tarbeks. Lubjapõletusahi varustas kohalikku ehitust lubjaga.

19. sajandi keskpaiku kuulus Kohila mõis oma 4 1/5 adramaaga kihelkonna väiksemate hulka. (Adila mõisa suurus oli näiteks 17 1/5 adramaad).

Kohila mõisa väikesed valdused ei seganud mõisnikul Christian von Brevernil sisseseadmast tolle aja kohta väga eesrindlikku majandamisviisi. Kasutati 12-väljalist viljavaheldussüsteemi, kusjuures külvikordades kasvatati ka ristikut ja kartulit. Chr. von Brevern pakkus välja ka raharendi idee, millega vanameelsete mõisnike tõsise pahameele esile kutsus.

Arenenud oli ka hobuse- ja meriinokasvatus, millest edumeelne mõisnik ka raamatu kirjutas.